

Jaarverslag 2022

Reliëf, christelijke vereniging van zorgaanbieders

Woerden

Inhoud

1. Vereniging.....	4
1.1. Visie	4
1.2. Samenvatting.....	4
1.3. Leden	4
1.4. Bestuur	4
1.5. Verenigingsbureau	5
1.6. Samenwerkingspartners en Fondsen	5
1.7. Vertegenwoordigingen.....	6
1.8. Zin in Zorg.....	6
1.9. Activiteitenoverzicht	7
1.10. Uitgelicht	9
2. Academie.....	11
2.1. Visie	11
2.2. Samenvatting.....	11
2.3. Activiteitenoverzicht	11
2.4. Omzet naar thema en klanten.....	12
2.5. Uitgelicht	13
3. Innovatie en Ontwikkeling.....	14
3.1. Missie.....	14
3.2. Samenvatting.....	14
3.3. Activiteitenoverzicht	14
3.4. Uitgelicht	14
4. Publicaties en bijdragen aan de publieke opinie.....	16
4.1. Opiniërende bijdragen in kranten, tijdschriften, symposia, lezingen etc.	16
4.2. Bijdragen aan Zin in zorg Tijdschrift voor zorg, ethiek en levensbeschouwing	17
5. Kort financieel verslag	18

Woord vooraf

Dit jaarverslag is de eerste in de beleidsperiode 2022-2025. Een ambitieus beleidsplan waarin we, in aansluiting op het boek *Menslievende zorg in de praktijk*, drie accenten leggen: Netwerken, Scholen en Innoveren. In het eerste jaar hebben we hier al een mooi start kunnen maken. De Academie draaide goed. Zowel leden als niet leden wisten de weg naar onze scholingen over ethiek, zingeving en identiteit te vinden. Maar liefst 90% van onze klanten geeft bij het accepteren van de offerte aan bij Reliëf uit te komen op basis van de kwaliteit die we leveren. Daar zijn we uiteraard erg trots op! Dit bevestigt onze plannen om de Academie verder uit te bouwen in de komende jaren.

We zien dat we ook in de Netwerken op onze belangrijke inhoudelijke thema's mensen aan elkaar hebben kunnen verbinden. Bijzonder is dat dit ook mensen en organisaties aantrekt die geen lid zijn van Reliëf aan, ook zij sluiten zich aan bij één van onze kennisnetwerken. Dit geeft de mogelijkheid om onze belangrijke boodschap verder uit te dragen en zo menslievende zorg te verbreden.

In het afgelopen jaar besloot onze directeur Thijs Tromp om, na 20 werkzame jaren bij Reliëf, zich volledig te richten op zijn hoogleraarschap Diaconaat. Tijdens het jaarcongres van 24 juni hebben we op feestelijke wijze officieel afscheid van hem genomen. Het thema van het jaarcongres was: 'Vertel mij wat! Over het belang van levensverhalen en levensvragen in de zorg'. Het onderwerp waar Thijs op promoveerde en wat door Reliëf zijn weg naar buiten heeft gevonden. Prachtig en passend om met dit belangrijke thema zijn werk bij Reliëf af te sluiten.

Stafmedewerker Trijntje Scheeres-Feitsma heeft de taak als interim-directeur op een uitstekende wijze waargenomen zodat we de tijd konden nemen voor een zorgvuldige zoektocht naar een geschikte opvolger. Het is de verwachting dat deze in het komende jaar aangesteld zal worden. We moeten ook constateren dat het afgelopen jaar niet vlekkeloos is verlopen, Reliëf had te maken met ziekte en personeelstekort. We moesten besluiten om de innovatieve projecten te pauzeren en dit had uiteraard ook gevolgen voor de financiën. Het jaar werd afgesloten met rode cijfers. Gelukkig is de Vereniging gezond genoeg om deze klap op te vangen. Voor het jaar 2023 verwachten we weer een positief resultaat. Wij zijn als bestuur dankbaar voor onze trouwe leden, die ons blijven steunen om menslievende zorg in de praktijk te brengen. Wij zijn ook trots op het team dat onder ingewikkelde omstandigheden een geweldige inzet heeft getoond en stevig bleef staan voor de missie van Reliëf. Wij zien het komende jaar dan ook met vertrouwen tegemoet, wetende dat God met ons is waar wij ook gaan.

Namens het bestuur,

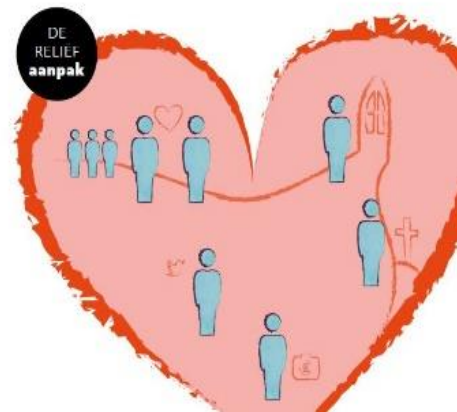
Henk Prins, voorzitter

Inleiding

Reliëf is de christelijke vereniging van zorgaanbieders In Nederland. De vereniging staat voor het bevorderen van menslievende zorg. Menslievende zorg is zorg die zorgvuldig is afgestemd op wat patiënten, cliënten en bewoners als betekenisvol ervaren. Aandacht voor zingeving, ethiek en morele kernwaarden als liefde, betrokkenheid, deskundigheid en waardigheid staan in het werk van Reliëf centraal. Wij helpen onze leden om in hun eigen organisaties hun identiteit en kernwaarden te verwezenlijken.

In dit jaarverslag vindt u de activiteiten die Reliëf heeft verricht om haar missie waar te maken. Ze zijn geordend rond de drie pijlers van ons meerjarenbeleidsplan 2022-2025: de vereniging, de academie en innovatie en ontwikkeling. Per onderdeel wordt een aantal activiteiten uitgelicht waarmee u een inkijkje in de praktijk krijgt. Het uitgebreide financiële jaarverslag verschijnt separaat, de verkorte versie vindt u op de laatste pagina van dit verslag.

Menslievende **ZORG** in de PRAKTIJK

1. Vereniging

1.1. Visie

We werken aan een groeiende en bloeiende Vereniging van organisaties en individuele zorgverleners die zich verbonden weten aan het ideaal van menslievende zorg. Doel van de Vereniging is om samen vorm te geven aan menslievende zorg door bewustwording, inspiratie en het bieden van handzame suggesties voor de alledaagse zorgpraktijk.

1.2. Samenvatting

Met de start van een nieuw Meerjarenbeleidsplan heeft de vereniging de wens een spil te zijn van zorgorganisaties en persoonlijk leden in de zorg gericht op het verwezenlijken van menslievende zorg. In 2022 constateren we met grote tevredenheid dat de netwerken weer groeiende zijn en er in de behoefte van de deelnemers voorzien wordt. We organiseren weer vooral fysieke bijeenkomsten waarbij ingegaan wordt op de kernen van wat menslievende zorg is, ook is er een aanbod van online bijeenkomsten. En ook zijn er dit jaar weer een aantal producten gerealiseerd.

1.3. Leden

In 2022 waren 92 zorgaanbieders aangesloten als lid van Reliëf. De leden komen uit de ouderenzorg, verstandelijk gehandicaptenzorg, ziekenhuiszorg en maatschappelijke opvang. Drie organisaties hebben het lidmaatschap opgezegd, een organisatie meldde zich aan als nieuw lid. Het aantal persoonlijke leden in 2022 bedroeg 131 personen.

De Algemene Ledenvergaderingen vonden plaats op: 30 mei en 21 november.

1.4. Bestuur

Tijdens het jaar 2021 heeft zich een mutatie in het bestuur voorgedaan. Joop Hendriks, penningmeester (tot 12 juni 2020 voorzitter Raad van Bestuur Noordwest Ziekenhuisgroep, Alkmaar) is gestopt als bestuurslid van Reliëf.

Op 31 december 2022 bestond het bestuur uit:

- Henk Prins, voorzitter (Raad van Bestuur Charim, Veenendaal)
- Henriëtte Bertels, vicevoorzitter/secretaris (Raad van Bestuur Cardia, Den Haag)
- Bert Buirma, bestuurslid (Raad van Bestuur R.K. Zorgcentrum Roomburgh, Leiden)
- Peter van Wijk, bestuurslid (Raad van Bestuur Profila Zorg, Houten)

1.5. Verenigingsbureau

Het bureau van Reliëf had een personele omvang van gemiddeld 6,5 fte. Het ziekteverzuim bedroeg 9,3 %. De volgende personen maakten in 2022 deel uit van het verenigingsbureau:

- Thijs Tromp, directeur (tot 1 juli 2022)
- Wout Huizing, stafmedewerker
- Trijntje Scheeres-Feitsma, directeur a.i. en stafmedewerker (vanaf 1 juli 2022 directeur a.i.)
- Marije Stegenga, stafmedewerker
- Iepie Kroese, trainer / docent
- Fem Pluimers, trainer / docent
- Joanneke Anker, directiesecretaresse en coördinator Vereniging
- Marion Vonk, coördinator Academie
- Peter de Vries, communicatiemedewerker en project ondersteuner
- Rosalie Schep, medewerker administratie (tot 1 juli 2022)

Daarnaast werkt Reliëf met een flexibele schil van trainers en docenten. Het verenigingsbureau is gevestigd op de Zaagmolenlaan 4 te Woerden.

1.6. Samenwerkingspartners en Fondsen

- Christelijke Hogeschool Ede
- Christelijk Sociaal Congres
- Deo Volente (fonds)
- Stichting Fonds Cupertino (fonds)
- Lindeboomstituut
- Verus, vereniging voor katholiek en christelijk onderwijs
- Netwerk Ethiekondersteuning Nederland (NEON)
- Universitair Centrum voor Geestelijke Verzorging (UCGV)
- Luce, centrum voor religieuze communicatie
- Radboud UMC, Nijmegen
- Hogeschool Viaa, Zwolle
- Universiteit voor Humanistiek, Utrecht
- VGVZ
- VKMO, Katholiek Netwerk
- Protestantse Theologische Universiteit, Amsterdam

1.7. Vertegenwoordigingen

- Lid dagelijks bestuur Coalitie van Betekenis tot het Einde (Thijs Tromp)
- Lid Consortium Lindeboominstituut (Thijs Tromp/Trijntje Scheeres-Feitsma)
- Redactieraad Tijdschrift voor Geestelijke verzorging (Thijs Tromp)
- Redactieraad Tijdschrift Gezondheidszorg & Ethiek (Thijs Tromp)
- Raad van Advies van de Leerlang Ethiek in de Zorgsector, IQ Healthcare Nijmegen (Marije Stegenga)
- Bestuurslid in het Netwerk Ethiekondersteuning Nederland (Het Neon) (Marije Stegenga)
- Jury van de Spieringprijs voor de Zorg (Thijs Tromp)
- Lid Klankbordgroep 'Zorgethische analyse van het COVID-19 beleid' UvH/ZonMw (Thijs Tromp)
- Adviesraad onderzoeksproject PLOEG-2 (Tilburg University) over narratieve interventies in eerstelijns geestelijke verzorging (Thijs Tromp)
- Commissie Agora Ethiek & spirituele zorg (Trijntje Scheeres-Feitsma)
- Deelproject groep Onderwijsplan, Geestelijke Verzorging Thuis (Wout Huizing)

1.8. Zin in Zorg

Er verschenen in 2022 vier edities van het kwartaal tijdschrift *Zin in Zorg* met de thema's:

1. Passie
2. Verhalend Werken (n.a.v. jaarcongres)
3. Eigen Regie
4. Onzeker Bestaan

Het lukte weer om vier prachtige nummers van ons kwartaalblad te verwezenlijken. Uit de vele netwerken en achterban van Reliëf hebben we auteurs weten te vinden, die van harte bereid waren te schrijven, zonder vergoeding.

Als voorzitter nam Michael Kolen na de zomer afscheid, ook Thijs Tromp (adviseur) en Frits Mertens namen dit jaar afscheid. De redactie werd uitgebreid met de komst van Peter de Vries. In 2022 is er in nauw overleg met het bestuur van Reliëf gekeken naar de toekomst van het kwartaalblad. Er zijn nog geen definitieve knopen doorgehakt, maar er wordt onderzocht hoe we het blad digitaal kunnen verduurzamen in de toekomst.

De redactie bestond in 2022 uit:

- Michael Kolen (voorzitter)
- Frits Mertens
- Jeannet van de Kamp
- Paula Irik
- Marjanne Dijk
- Aart Deddens (eindredactie)
- Wout Huizing (eindredactie, na de zomer voorzitter redactie)
- Peter de Vries (eindredactie)
- Thijs Tromp (adviseur tot juni 2022)

1.9. Activiteitenoverzicht

Bijeenkomsten

- Het Reliëf Jaarcongres van vrijdag 24 juni over 'Verhalend werken in de zorg,' het thema was gelinkt aan de Dag van de Levensvragen op 25 juni, waar we de organisatie voor deden.
- Voorbereiding jaarcongres 2023, met het thema 'Bezielde Zorgprofessionals'
- Twee Algemene Ledenvergaderingen
- Het voorjaarsdebat gewijd aan de ontwikkeling van het nieuwe meerjarenbeleidsplan
- Het najaarsdebat met de ontwikkelingen van Geestelijke Verzorging thuis geleid door Guido Schurmann, Agora.

Netwerken

- Twee bijeenkomsten van het *Netwerk christelijke bestuurders in de langdurige zorg*. De eerste bijeenkomst ging over de duurzame inzetbaarheid van zorgmedewerkers en de tweede bijeenkomst had als thema 'omgaan met verschillen in tijden van polarisatie' Beide bijeenkomsten werden goed bezocht met respectievelijk 20 en 17 deelnemers. In verband met ziekte is ervoor gekozen de najaarsbijeenkomst te laten vervallen en in januari 2023 weer samen te komen.
- Twee bijeenkomsten van het *Netwerk HR en identiteit*. De eerste bijeenkomst stond in het teken van de zoektocht naar hoe de organisatie kan bijdragen om ook oudere medewerkers gezond en geïnspireerd hun werk te kunnen laten blijven doen. Er werd een project over dit thema van een van de leden gedeeld ter inspiratie. De tweede bijeenkomst ging over de wijze waarop je sturing kunt geven aan identiteitsbeleid en hoe je daarin kunt anticiperen op de vragen van deze tijd (onder andere personeelstekort en inzet van ZZP'ers). De bijeenkomsten waren op 1 februari en 13 december. Tijdens de laatste bijeenkomst is het netwerk ook geëvalueerd en zijn randvoorwaarden voor de toekomst geformuleerd. De leden waren positief over het nut en de resultaten van het netwerk voor de eigen zorgpraktijk en de ervaring is dat men elkaar ook tussen de bijeenkomsten door steeds vaker weet te vinden voor collegiaal advies op de gezamenlijke thema's.

- Twee bijeenkomsten van *Prudentia, netwerk commissies ethiek van ziekenhuizen*.
Op 20 april over het opzetten van een commissie ethiek en ethiekbeleid, wat werkt wel en wat werkt niet. De verschillende fases van ontwikkeling waarin de commissies zich bevinden geeft een hele zinvolle uitwisseling. Op 13 oktober over integraal ethiekbeleid met Thijs Tromp als gastspreker. Beide bijeenkomsten werden goed bezocht. Het netwerk blijft groeien, inmiddels zijn er 26 ziekenhuizen lid, zowel academische ziekenhuizen als streek ziekenhuizen.
- Twee bijeenkomsten van het *Netwerk ethiek in de langdurige zorg*
Na de pilot in 2021 heeft het netwerk in 2022 zijn vorm gevonden. Het netwerk telt 22 betalende leden. Er zijn twee goed bezochte bijeenkomsten gehouden steeds georganiseerd in samenwerking met een of twee van de netwerkleden. De eerste bijeenkomst ging over het belang van ethiekbeleid voor managers. Het doel van de bijeenkomst was de netwerkleden meer toerusten over de wijze waarop zij het belang van ethiekbeleid in de taal en belangen van zorgmanagers voor het voetlicht konden brengen en hoe zij daarin strategisch kunnen opereren. De tweede bijeenkomst ging over of en hoe mantelzorgers en naasten een plek zouden kunnen krijgen in het moreel beraad. De bijeenkomsten waren op 25 april en 7 november.
- Twee bijeenkomsten van het *Netwerk inclusie*.
De eerste bijeenkomst ging over de sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking in geloofsgemeenschappen. De tweede bijeenkomst had als thema de wijze waarop narrativiteit en verhalend werken een rol kan krijgen in de praktijk van zorg. De bijeenkomsten waren op 2 februari en 25 november.
- Twee bijeenkomsten *Netwerk Toezichthouders*.
De eerste bijeenkomst op 17 mei ging over werving & selectie, de tweede bijeenkomst op 18 oktober ging over de betekenis van identiteit van instellingen.

Producten

- Het boek 'Inclusief Verhalend Werken' van Thijs Tromp, met subsidie van Cupertino.
- De Routekaart 'Inclusief Verhalend Werken' van Thijs Tromp, geschreven voor teams die werken met verstandelijk gehandicapten en de methode van verhalend werken willen integreren op de werkvloer.
- B-Learning module 'Ethiek en Werkgeluk' in samenwerking met FiniVita.
- Vier nummers van Zin in Zorg. Thema's: 'Passie,' 'Verhalend Werken,' 'Eigen regie' en 'Onzeker Bestaan.'

Informatievoorziening en communicatie

We informeerden onze leden en anderen:

- *Door middel van kosteloos consult aan leden*
De leden weten Reliëf te vinden voor tal van vragen rondom ethische dilemma's, geestelijke verzorging, levensbeschouwing, zingeving, bezieling en identiteit. Met telefonisch consult of een bezoek op locatie heeft het bureau van Reliëf de leden bijgestaan.
- *Via de digitale nieuwsbrief*
Maandelijks verschijnt een nieuwsbrief, waarin ca. 2.300 volgers worden geïnformeerd over actuele ontwikkelingen binnen Reliëf, over netwerken waarmee Reliëf verbonden is, trainingen en activiteiten die interessant zijn om aan deel te nemen.
- *Via Facebook (190 volgers), Twitter (671 volgers) en LinkedIn (706 volgers)*
- *Via de website www.relief.nl*
- *Bijdragen aan het publiek debat middels artikelen, lezingen en andere publieke activiteiten.*
Een overzicht vindt u in hoofdstuk 6.

1.10. Uitgelicht

Een aantal activiteiten lichten we hieronder speciaal uit.

Reliëf Jaarcongres 'Vertel mij wat!'

Op 24 juni vond het jaarcongres van Reliëf plaats in congrescentrum de Schakel te Nijkerk. Met de werktitel 'Vertel mij wat!' ging het die dag over het belang van levensverhalen en levensvragen in de zorg. Het werd een bijzondere en mooie dag, te meer omdat op deze dag ook de afscheidsborrel van directeur Thijs Tromp aansluitend aan het Jaarcongres gepland stond. Door onze ervaringen met corona werd het Jaarcongres in hybride vorm aangeboden, het was dus ook mogelijk om het congres digitaal te volgen. In totaal waren er 100 mensen die deelnamen aan dit Jaarcongres.

Na de gebruikelijke viering hielden Thijs Tromp, Hans Alma (Hoogleraar Geestelijke Zorg aan de VU) en Sander de Hosson (longarts in het Wilhelmina Ziekenhuis in Assen) hun inleidingen, hier treft u een [link naar de inleiding van Thijs Tromp](#). Met een middagprogramma vol workshops van diverse externe sprekers en eigen stafmedewerkers en trainers hadden we een mooi inhoudelijk programma neergezet.

Netwerk Ethiek in de langdurige zorg

In bijna alle zorgorganisaties waar mensen lang verblijven (ouderenzorg, zorg voor mensen met een verstandelijke beperking en psychiatrie) zijn mensen individueel (vaak geestelijk verzorgers) of in teamverband (werkgroep/ stuurgroep/ commissie ethiek) bezig met ethiek, ethiekbeleid en moreel beraad.

Reliëf wordt als expert op het gebied van moreel beraad en ethiek veel gevonden, maar na een training gaan de ethiekondersteuners weer zelf aan de slag in de eigen organisatie. Veel ethiekondersteuners lopen tegen dezelfde zorgen, vragen en uitdagingen aan. Daarom is het netwerk ethiekondersteuning opgericht om een platform te bieden waar ethiekondersteuners elkaar kunnen vinden en kennis, vragen en ervaringen kunnen delen. Het netwerk blijkt echt in een behoefte te voorzien en wordt goed bezocht. Het is vaak ingewikkeld voor ethiekondersteuners om zich te verhouden tot de geldende logica in organisaties. De sfeer en toon van de bijeenkomsten is er daarom op gericht de deelnemers te helpen zich te focussen op hun successen en resultaten (hoe klein ook). Van daaruit kunnen zij zoeken naar meer impact en effectiviteit. Zo raken de deelnemers bemoedigd en gesterkt.

2. Academie

2.1. Visie

Leden én niet-leden worden vanuit de Academie door Reliëf ondersteund. Scholing, training, coaching en supervisie, zowel in company als via open inschrijving bieden wij aan een groot en divers publiek van medewerkers in de zorg aan. Doel van de deskundigheidsbevordering is om onze leden te helpen hun belofte aan cliënten en patiënten waar te maken om menslievende zorg te bieden.

2.2. Samenvatting

De trainingen van de Academie worden als vanouds door veel mensen in de zorg bezocht. De deskundigheidsbevordering van de Reliëf Academie richt zich voornamelijk op ethiek, en in het bijzonder op het leiden en implementeren van moreel beraad in de organisatie. Daarnaast is er scholing op het gebied van zingeving (levensvragen, levensverhalen, geestelijke verzorging), identiteit en communicatie in de zorg. Het grotere deel van de scholing wordt in company uitgevoerd, we merken dat het aandeel van de Open Inschrijvingen ieder jaar verder toeneemt. Dit past bij de filosofie van de Academie: zorgprofessionals toerusten, zodat zij in hun eigen omgeving de aandacht voor ethiek, identiteit en zingeving verder kunnen uitbouwen. Ook is er ruimte gevonden om een nieuw aanbod te ontwikkelen.

2.3. Activiteitenoverzicht

Open inschrijving

- Moreel beraad – basiscursus (vijf keer)
- Ethiekmiddagen voor gevorderden (vijf keer)
- De vaardige geestelijk verzorger (één keer)
- Supervisie en intervisie (voor bestuurders en geestelijk verzorgers)
- Specialisatie geestelijke verzorging thuis (twee keer)
- Training GV Thuis (twee keer)
- Diverse workshops over zingeving in de zorg
- Tweedaagse retraite Schrijvend bezinnen (één keer)

In company

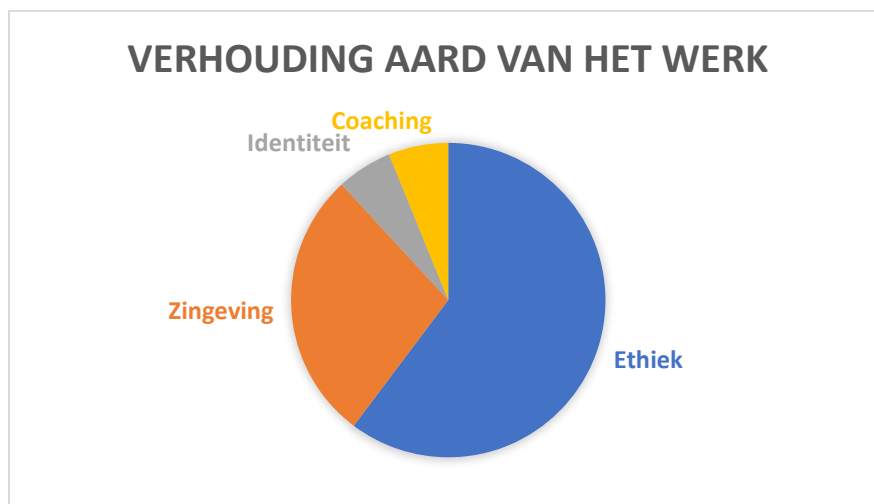
- Training gespreksleider moreel beraad
- Scholing commissies ethiek
- Begeleiding commissie ethiek
- Implementatie ethiekbeleid
- Begeleiding triage commissies
- Ondersteuning bij identiteitsvraagstukken en bijeenkomsten
- Scholing rondom levensvragen
- Ondersteuning teams geestelijke verzorging
- Waardegerichte teamcoaching en intervisie
- Webinars en digitale scholingen

- Incidenteel moreel beraad over uiteenlopende ethische vraagstukken
- Kennismakingsworkshops moreel beraad en ethische reflectie
- Effectief en verbindend communiceren
- Begeleidingstraject Op verhaal komen

2.4. Omzet naar thema en klanten

In 2022 heeft de Academie de naweeën van corona nog gevoeld, met name in het eerste half jaar. Gedurende de tweede helft van het jaar is dit weer aangetrokken. In totaal is er € 362.175,- omgezet in de Academie, waarvan € 128.169,- open inschrijving en € 234.006,- in company.

Het meeste werk wordt verricht op het terrein van de ethiek en zingeving. Dit is meer dan in de andere jaren gebruikelijk was. Wellicht dat dit een na effect is van de corona periode waarin ethische vraagstukken meer in de belangstelling hebben gestaan. Identiteit en coaching (daaronder vallen ook de intervisies en supervisies) nemen een kleiner deel in beslag.

2.5. Uitgelicht

Om een indruk van de activiteiten te geven, presenteren we een aantal projecten.

Ethiekmiddagen

Een positief gevolg van corona zijn de ethiekmiddagen. Alweer drie jaar bieden we met succes digitale middagen aan waarin onder leiding van twee stafmedewerkers/trainers thema's behandeld worden. In middagsessies van twee uur wordt dieper ingegaan op aspecten van het moreel beraad of andere aanverwante thema's. In 2022 waren de thema's van de ethiekmiddagen: ethiek in de organisatie, laagdrempelige vormen van morele reflectie, emoties in het moreel beraad, implementatie van het moreel beraad, geweldloze communicatie en familie en naasten in het ethiekbeleid. Er is volop ruimte voor deelnemers om te oefenen, vragen te stellen of eigen casuïstiek in te brengen. De belangstelling en de waardering voor de bijeenkomsten is hoog. Sommige deelnemers schrijven zich voor de hele serie in waardoor er onderling een netwerk ontstaat.

Training Effectief en verbindend communiceren

In november is deze training drie keer als in-company training verzorgd aan Zorggroep Charim. De trainingen werden aangeboden in het kader van het meerjarenbeleidsplan van Charim waarin betekenisvolle zorg en de veranderende zorgrelaties centraal staan. In eerste instantie is de training gegeven aan ruim 30 leidinggevenden (met name teamleiders en locatiemanagers). De training werd positief gewaardeerd door de deelnemers. Vanuit Charim is aangegeven dat begin 2023 een besluit zal worden genomen over het breder aanbieden van deze training in de organisatie.

Intervisie, supervisie, coaching

Ook een van de activiteitenpijlers van Reliëf is begeleiding. Hieronder vallen intervisie, coaching en supervisie. Dat dit succesvol en ondersteunend is bij het bieden van menslievende zorg mag duidelijk zijn. Ondanks dat het een klein gedeelte van onze inzet betreft, is het een zeer waardevolle expertise, waarvoor mensen Reliëf regelmatig weten te vinden. In 2022 vond bijvoorbeeld maar liefst voor het vijfde jaar op rij vier keer intervisie plaats bij het behandelteam geestelijke verzorging in De Haven. Dit team gaat hier ook in 2023 mee verder. Ook de intervisie voor bestuurders heeft in 2022 weer plaatsgevonden. Daarnaast zijn er diverse individuele supervisie trajecten geweest en zijn er verschillende voorzitters van commissies ethiek gecoacht en begeleid.

3. Innovatie en Ontwikkeling

3.1. Missie

Wij willen als vereniging ook in de toekomst blijvend trainingen, bijeenkomsten en netwerken aanbieden die de zorg in Nederland menslievender maken. Daarom participeren wij in verschillende samenwerkingsverbanden en leggen wij ons oor te luister waar nieuwe trends, inzichten en ontwikkelingen zich voordoen waar wij als Reliëf onderdeel van uit willen maken.

3.2. Samenvatting

De filosofie van Reliëf is om zorgprofessionals dusdanig toe te rusten dat zij in hun eigen omgeving de aandacht voor ethiek, identiteit en zingeving kunnen uitbouwen. Wij proberen de ruimte te vinden om een nieuw aanbod te ontwikkelen. In 2022 focuste dit zich op twee projecten, onze participatie aan de Alliantie Zinnvolle Zorg en het project Inclusief Verhalend Werken.

3.3. Activiteitenoverzicht

In 2022 waren er voor de Alliantie Zinnvolle zorg drie bijeenkomsten te noteren op 31 maart, 9 juni en 24 november. Doelstelling is om door het samenbrengen van collega instellingen binnen deze alliantie kennis te delen en ervaringen uit te wisselen op het gebied van zinnvolle zorg in het verpleeghuis. Op 31 maart was het thema praktijkgerichte zingeving, op 9 juni was het thema beleid en zingeving en op 24 november was het thema zingeving in de praktijk van het verpleeghuis.

Het project Inclusief Verhalend Werken bracht een boek en een routekaart uit, zie producten. Op 25 november vond een introductiebijeenkomst plaats over Inclusief Verhalend Werken. Deze startbijeenkomst vond plaats in Nijkerk en had in totaal 15 bezoekers. Doel was om drie zorgteams te vinden om de pilotfase van het project mee te starten.

3.4. Uitgelicht

Inclusief Verhalend Werken - Cupertino

Op vrijdag 25 november was er in Congrescentrum de Schakel een introductiebijeenkomst voor de pilotfase van het Cupertino-project Inclusief Verhalend Werken. Het project wil een methode van verhalend werken te laten integreren op de werkvloer van teams die werken met verstandelijk gehandicapten. De introductiebijeenkomst was de start van de pilotfase (2023). In de pilotfase hopen we drie zorgteams te vinden waar we de methode uit kunnen zetten. Het gaat niet zozeer om een nieuwe methodiek, maar om een andere kijk op hoe zorg op een betekenisvolle manier verleend kan worden. Bij de werkwijze Inclusief Verhalend Werken is een inhoudelijk boekje en een routekaart voor de introductie in zorgteams gemaakt. Hiermee kunnen zorgteams stap voor stap werken aan de invoering van deze verhalende benadering. Op een manier die past bij de 'eigen' cliënten en bij het team. De bijeenkomst was een succes, er melden zich meerdere teams met interesse voor de pilotfase.

Alliantie Zinvolle zorg in het verpleeghuis

Acht organisaties hebben zich verenigd in de Alliantie Zinvolle zorg in het verpleeghuis. Zij zijn geïnspireerd door het proefschrift van Nico van der Leer, die binnen PZC Dordrecht onderzoek deed naar de samenhang tussen zorg en zin en de rol van de geestelijk verzorger. (2020)

Er waren twee digitale ontmoetingen met vertegenwoordigers van de deelnemende organisaties op 31 maart en 9 juni. Ervaringen rondom 'zingeving in de praktijk' en 'beleid en zingeving' werden uitgewisseld en nieuwe ontwikkelingen en onderzoek in beeld gebracht. Op 24 november kwamen 14 deelnemers bijeen in 'De Haven' in Spakenburg, waarbij o.a. kennis werd gemaakt met de 'beleefbieb' en de 'belevingstuin'. Inspirerende ontmoetingen die frisse ingangen laten zien hoe aandacht te geven aan zingeving van zowel cliënten als professionals. Ook voor 2023 staan weer drie ontmoetingen gepland.

4. Publicaties en bijdragen aan de publieke opinie

4.1. Opiniërende bijdragen in kranten, tijdschriften, symposia, lezingen etc.

- Inleiding Menslievende Zorg voor Centrale Cliëntenraad Charim, 29 maart
- Inleiding geestelijke zorg in de thuissituatie. Informatie en gesprek over veranderingen met grote impact op de positie van straatpastores, DAK, 9 mei
- Interview Alzheimer Café Mariahoeve, Den Haag over 'rouw en verlies' 11 mei
- Inleiding 'wat is christelijk aan menslievende zorg', symposium De Blijde Borgh bij het afscheid van Anja Bruijkers, 13 mei
- Workshop Euthanasie & Dementie, Interzorg, 8 juni
- Workshop 'mijn leven in kaart' op symposium Wonderful Life, 24 mei
- Gespreksleider najaarsberaad Reliëf, Ontwikkeling Geestelijke Verzorging Thuis, met Guido Schürmann, 21 nov
- Voorzitter Symposium 'Samen zorg', Slot Gameren, 24 november
- Dagvoorzitter Netwerkdag Huntington Vereniging Nederland, 25 november
- Inleiding Ethiek Netwerkdag Huntington Vereniging Nederland, 25 november
- Thijs Tromp, Inclusief Verhalend Werken, boek en routekaart
- Trijntje Scheeres-Feitsma, [Podcast](#) Heilige Grond over wie er mag meepraten over euthanasie met Stef Groenewoud.

4.2. Bijdragen aan Zin in zorg Tijdschrift voor zorg, ethiek en levensbeschouwing

- Iepie Kroese, Bespreking van *Dichter van Leegte* van Egbert Rietveld, editie 1, maart 2022.
- Marije Stegenga, Bespreking van *Het Pluisbloemeffect* van Yvonne Denier, editie 1, maart 2022.
- Fem Pluimers: De gepassioneerde patiënt. Casus ethiek in de praktijk in: *Zin in Zorg, Tijdschrift voor zorg, ethiek en levensbeschouwing*, jaargang 24, editie 1, maart 2022, pag. 12-13.
- Wout Huizing, Het gaat om mensen, interview met Paul Schreur in: *Zin in Zorg, Tijdschrift voor zorg, ethiek en levensbeschouwing*, jaargang 24, editie 1, maart 2022, pag. 18-19.
- Iepie Kroese: Levensverhaal en privacy. Casus ethiek in de praktijk in: *Zin in Zorg, Tijdschrift voor zorg, ethiek en levensbeschouwing*, jaargang 24, editie 2, juni 2022, pag. 12-13.
- Wout Huizing, Bespreking van *De Herontdekking van Dankbaarheid* van Bob Pluijter, editie 2, juni 2022.
- Thijs Tromp, Bespreking van *Mens tot het Einde* van Jaap Bijdevaate e.a., editie 2, juni 2022.
- Peter de Vries, Inclusief Verhalend Werken, interview met Thijs Tromp in: *Zin in Zorg, Tijdschrift voor zorg, ethiek en levensbeschouwing*, jaargang 24, editie 2, juni 2022, pag. 18-19.
- Trijntje Scheeres-Feitsma, Eigen regie of samen regie? hoofdartikel in: *Zin in Zorg, Tijdschrift voor zorg, ethiek en levensbeschouwing*, jaargang 24, editie 3, september 2022, pag. 7-8.
- Trijntje Scheeres-Feitsma, Bespreking van *Ethiek: Emoties & Argumenten* van Rob van Es, editie 3 september 2022.
- Wout Huizing, Bespreking van *Inclusief Verhalend Werken* van Thijs Tromp, editie 3, september 2022.
- Fem Pluimers: Teenagels knippen. Casus ethiek in de praktijk in: *Zin in Zorg, Tijdschrift voor zorg, ethiek en levensbeschouwing*, jaargang 24, editie 3, september 2022, pag. 12-13.
- Fem Pluimers: Menslievende Zorg op vakantie. Mijn inspiratie in de zorg in *Zin in Zorg, Tijdschrift voor zorg, ethiek en levensbeschouwing*, jaargang 24, editie 4, december 2022, pag. 4.
- Trijntje Scheeres-Feitsma, Bespreking van *Oergroen* van Jantine de Jong, editie 4, december 2022.
- Peter de Vries, Bespreking van *Gezichten van een onzeker bestaan* van Raad voor Volksgezondheid & Samenleving, editie 4, december 2022.
- Iepie Kroese: Omgaan met onzekere patiënten. Casus ethiek in de praktijk in: *Zin in Zorg, Tijdschrift voor zorg, ethiek en levensbeschouwing*, jaargang 24, editie 4, december 2022, pag. 12-13.
- Wout Huizing, Laat je onderbreken!, interview met Derk Stegeman in: *Zin in Zorg, Tijdschrift voor zorg, ethiek en levensbeschouwing*, jaargang 24, editie 4, december 2022, pag. 18-19.

5. Kort financieel verslag

	Realisatie 2022	Begroting 2022	Realisatie 2021
	€	€	€
<u>Baten</u>			
Contributies en overige bijdragen	170.006	175.400	177.487
Netwerken	47.227	82.300	32.175
Bijeenkomsten	8.955	0	7.209
Producten	17.751	0	26.816
Innovatie & Ontwikkeling	36.077	47.500	43.523
In company	234.006	159.600	194.206
Open inschrijving	128.169	222.822	138.824
Projecten academie	0	500	415
Overige baten	100	0	50
	<u>642.291</u>	<u>688.122</u>	<u>620.705</u>
Totaal baten	<u>642.291</u>	<u>688.122</u>	<u>620.705</u>
<u>Lasten</u>			
Personele kosten	510.156	521.516	472.481
Subsidie lonen covid-19	5.936	0	-52.031
Netwerken	4.187	37.095	4.314
Bijeenkomsten	12.134	0	19.487
Producten	22.841	0	19.487
Innovatie & Ontwikkeling	15.069	7.500	14.524
In company	14.189	0	11.676
Open inschrijving	39.482	65.979	13.231
Projecten academie	5.600	0	-2.188
Bureau en huisvesting	40.277	37.020	45.167
Organisatie	51.017	36.350	31.994
	<u>720.888</u>	<u>705.460</u>	<u>578.142</u>
Totaal lasten	<u>720.888</u>	<u>705.460</u>	<u>578.142</u>
Saldo	-78.597	-17.338	42.563
Financiële baten en lasten	<u>-1.429</u>	<u>0</u>	<u>-2.100</u>
Saldo van baten en lasten	<u><u>-80.026</u></u>	<u><u>-17.338</u></u>	<u><u>40.463</u></u>